

3/8

1264

4
I

1

44(5.)
I

44
5

Stawiznow Pražskeje „Serbowki“.

Podawa prof. dr. Józef Páta.

Założenje serbskeho seminara na Małej stronje w Prazy měješe epochalny wuznam nic jenož za katolskich Serbow, ale za Serbow powšitkownje. Bratraj Měrćin a Jurij Šimonaj z Čemjeře sčinihu z tym zaslužbny skutk, přetož dachu tak kruty podložk k wobstaću a dalšemu wuwieću swojeho serbskeho naroda. Jako założenje Prědařskeho towařstwa w Lipsku, tak założenje Serbskeho seminara w Prazy měješe mócný wliw na rozwiće serbskeho pismowstwa a z tym tež serbskeje narodnosće. Slawny wučenc Józef Dobrowský hižo na kóncu 18. lětstotka do seminara khodžeše a tu mlodych seminaristow wuwučowaše. W seminarskim archiwu wšak njeje ničo zapisane, ale mamy wo tom wobswědčenje wot Dobrowskeho samoho. Na dnju 26. jutrownika 1791 napisa mjenujcy Dobrowský Zlobickemu: „Im Vendischen Seminario werde ich nächstens slav. Collegia geben und von der Azbuka anfangen“¹⁾. Hač je Dobrowskem do seminara pokazať puć strahowski knihownik J. B. Dlabač, kotryž je hižo l. 1793 wob-ěrný nastawk wo pražskim Serbskim Seminaru do Zhorjelskeho Lausitzer Magazin²⁾ napisał, je čezko prajić. Wěste wšak je, zo Dobrowský porjadnje do seminara khodžeše a zo khowancam zwólniwje wudželeše přeni zawod do słowjanskich řečow, při tom chcyše přez knižne dary swoje powučowanje zawěsćić tež za přichodne časy. Dobrowský khodžeše do seminara hač do swojeje smjerće. W seminaru je wšak so wo wobdželenju Dobrowskeho hač do džensa wubjerna tradicija zdžeržala, kaž na to z džakom spomina Michał Šewčik we wobšěrných stawiznach „Serbowki“ (w Budyšinje 1905, str. 2) a naposled we „Swjedžeńskim Łopjenu“ Serbowki w Budyšinje 1922³⁾.

Po Dobrowskeho smjerći přewza wuwučowanje w seminaru Wjacslaw Hanka, kotryž do seminara khodžeše

1) Korespondenca Józ. Dobrowskeho, wudaće České Akademie w Prazy, zeš III str. 108.
2) Hlej Józ. Páta w Českołužickém Věstníku III 1922, str. 41.
3) Wo Dobrowskem a Łužicy naposlědku najdospolnišo Józ. Páta we nastwku „Lužicko-srbské národní obrození“ we Slavii II, 1923, str. 359 - 62; přirunaj tež jeho „Handrij Zejler“ w Čas. Nár. Musea, Praha 1923, 2, 157—158.

1264

3/8° - 1264

tehorunja hač do swojeje smjerće, hdy po nim přewza idejowy dohlad nad seminaristami Korla Jaroměr Erben a po nim Měrćin Hattala. Nimo tutech tak rjec oficijelnych wjednikow přikhadžeše na njedźelske hodžiny do Serbskeho seminara tež mnoho hosći, mjez nimi běchu ze słowjanskich zemjow na př. Grigorovič, Hilferding, Norov, Malinowski a druzy, dale tež Jan Kollár, Jan Ev. Purkyně, Cejp z Peclinowce, Wjacław Štule a druzy, najwutrajnišo a najswěrnjšo wšak Fr. Doucha, kotryž přeni přez ćišć rozšěrješe znajomstwo serbskich wěcow. Wo tym wšěm mamy swědomite zapiski wot 31. winowca l. 1846, hdyž sebi serbscy seminarisća załožichu towařstwo „Serbowku“ za pěstowanje porjadnych seminarskich skhadžowankow a njedźelskich zwučowanjow w serbskej maćeršćinje. To so sta cyle na serbski nastork a pod wjednistwom praktiskeho Wjacława Hanki.

Tehdom so tež hnydym dvě rukopisnej knizy załožištej: a to „Dženik“ za porjadne zapisowanje zhromadźiznow a zwučowanjow, potajkim towařstwowy protokol, a „Kwětki“, do kotrychž mějachu so najlěpše přenjetne literarne plody młodych Serbowčanow zapisać. Džěl tutech džělow je so hižo w jubilejnych spisach Serbowki w třoch zwjazzkach w Budyšinje w lětach 1896—99 wudał, džěl hišće čaka na zhódnjene a wudaće. Zapiski w Dženiku khowaju so swědomiče w archiwu Serbowki a njesu dotal šěršej zjawnosći znate. Přez lubosćiwosć poslednich Serbowčanow — seminaristow (seminar, kaž je znate, słuša hižo wot nazymy l. 1922 zańdženosći,) — móžach sebi wupiski z tutech archivalijow činić, z kotrychž tu znajmjeńša něšto zapiskow jako dobry přinošk k stawiznam Serbowki podam⁴⁾.

Prěnja serbska hodžina Serbowčanow wotmě so hnydom po załoženju Serbowki dnja 27. winowca pod wjednistwom Hankowym a w přitomnosći praezesa Náhlovskeho, kaž tež wězo w přitomnosći wšěch serbskich seminaristow. Ze zapiskow w Dženiku widžimy, zo so serbske hodžiny jara porjadnje wotměwachu a zo tež Hanka porjadnje do seminara khodžeše. Da so tu tež do praweho data zwěsćić, hdy bě Hanka khory abo hdy někajkeho drugeho džěla dla přińć njemóžeše.

Radostnje bu tu powitany dnja 13. wulkeho rózka l. 1847 František Doucha při swojim přenim wopyće,

4) Pokazku z nich wotćišćach w Máchalowym Shorniku w Prazy 1925; zarjadowach ju tež do přitomeho nastawka.

kiž pak na to porjadnje a wěrnje z Hanku kóždu njedželu swój wopyt wospjetowaše. Po tehdomnych zapiskach z dnja 12. rózowca l. 1847 z džakom spomina předsyda Serbowki — Jakub Buk — na wuznam, kiž je Doucha měł na „Serbowku“ z wosebitym přispomnjenjom, w kotrymž piše po słowje: „Tónle muž je woprawdže jenički w Prazy, kiž so dotal wo to postara, zo by so druhdy to abo tamne, lužiske Serbstwo nastupace, přez česke časopisy druhim Słowjanam wozjewiło, za čož zawěsće wutrobny džak prajimy“.

W dalšich lětach zapisy wopřiijeja docyła běžne protokolarne podpisy wobdžělerjow hodžinow a nimaja nimo drobných praktiskich pokiwow Hanki (kaž je na př. zapisane Hankowe namołwjenje k studiji českých narodnych bajkow dnja 3. małego rózka 1848, wo studiji lužiských narodnych pěsni dnja 13. jutrownika 1850) ničo wažnišeho. Hanka porjadnje wukładowaše wo swoim woblubjenym słowjanskim słowjesu a wot 25. jutrownika 1849 započa wučić cyrilicu, při čimž poslušarjo wuknjechu čitać starosłowjanske pismo na Ostromirowym ewangeliju. Na tuto čitanje nawjazowaše Hanka swoje wułożowanja ze starosłowjanskeje řečnicy. Při tom bě tež stajnje zwučowanje we lužiskej serbsčínje z pokazowanjom na česku řeč. Zaslůžby Hankowe wo tom wuzběhny předsyda Serbowki w dženíku z dnja 8. wulkeho rózka 1853 z tutymi słowami:

„Prócujemy so w tutom nowem lěće, zo bychmy naše „Kwětki“ z mnohimi wubjernymi přinoškami wudebili! K tomu je nas tež česćeny knjez bibliothekar Hanka zbudžował. Poslušajmy słowam toho muža, kiž je hižo dołhe lěta Serbow serbskeho seminara wučil, podpjerał a jich prócowanja k lepšemu Serbowstwa nawjedował! Dokelž k. Hanka nas wopytać njemóžeše, běše jomu starši dženík a „Kwětki“ doručil, zo by je dobroćiwje přehladał a potom pak (!) nam powědžil, što bychmy traš hinak zarjadować abo druge započec móhli. Joho rozsud nadeńdžech we „Kwětkach“ na kóncu džěłow l. 1853. Při tom je tež našu serbsku knihownju, kiž ma jara mało słowjanských knihow, zaso wobohačil z nowym wudawkom „Ostromirowých Ewangelijow“, zo bychmy tež derje starosłowjanščinu zpóznałi. Džak jemu za mnohe knihi, kotrež je našej knihowni darił! Tuž džělajmy dale a spominajmy na słowa k. Hanki, našeho wodžerja, zo „při horliwosći za maćeřsku řeč čim dale čim bóle so to poradži.“

Hanka woprawdže stajnje scěhowaše literarne džěło

swojich Serbowčanow, kotrymž činješe připadnje poroki, porjedžeše je, abo je tež khwaleše. Druhdy činješe samo swoje přispomnjenja na kóncu tutych džělow do jednotliwych lětnikow „Kwětkow.“ Tak na kóncu lětnika 1852 připisa dnja 10. wulkeho rózka 1853 čěski tole:

„Z wulkim spokojenjom sym tute džěla přečitał a sym so přeswědčil, zo w zańdženem léce 1852 w gramatiskej sprawnosći a w dobrym stilu nad zańdženymi lětnikami stoja a tohodla so nadźijam, zo při tajkej horliwosći za maćeřsku řeč ze Serbstwom čim dale a lěpje budže.“

Wosebje rjane słowa napisa Hanka zaso čěski na kóncu 10. lětnika dnja 16. winowca 1856: „Džesać lět zhromadneho prócowanja Serbowki serbskeho seminara“ je wotběžalo. A hlej plody zhromadneho prócowanja! Kajka by to droha wěc byla, hdy bychu nam něšto podobneho naši prjedownicy, njepraju prjedy — ale jenož ze 16. lětstotka zawostajili. Ale tež naše džělo, hdyž tež nětkole nic tak drohotne, přece je a wostanje wužitne a wěsće wažne: a to wosebje ze swojej mnohostronosću, přetož njewobsahuje jenož přełožki, ale tež originale kaž w hrónčkach, tak tež w prózy wšelakeho druhu, tak zo w tutom džesatym lětniku njenamakaju so jenož powšitkowne belletristiske džěla, ale je tež započatk sčinjeny w přirodopisu. Radosćiwje nas dyrbi překlapić postup w stilu, kajkiž wón bě a to je po prawom sčěhwk toho, zo sobustawy našeje zhromadźizny skoro ze wšěch słowjanskich dialektow, wosebje narodne pěsnje, přełožowachu.“ —

Kedźbu zasłuži sebi tež Hankowy zapisk z dnja 25. nalětnika lěta 1858, w kotremž so telko praji:

„Słowo date ludžom:
Ke póznaću Boha,
Ke docpěću zboža
a k wošlawje kraja.“

Słowo je potajkim stroj, z kotrehož pomocu najwyššu bytosć póznajemy, surowu hrubosć w něžny počink přeměnimy, haj słowo tež wšědne čelne potrěbnosće podpjera a zamóžnosć mjezy lud přinoša — haj ze zdžělanym słowom so tež mjezy narodami wótčina wošlawja.

My Słowjenjo mamy tež wot słowa mjeno — my smy džěći słowa a nam wosebje sluša česćić samo słowo, zo bychmy w nim wobrotnosće, hladkosće, zručnosće a do-raznosće k docpěću horjeka prajeneho nabyli. Słowa hi-baju, přikłady čahnu,

Džesać lět naša Serbowka rozkčěwa, haj holčka ta na nadobnu knježnu rosće; pokazuja to nadzijepečne kwětki lětušeho lětnika.“ — —

Ze smjerću Hanki njebuchu přetorhnjene serbske hodžiny w seminaru. Přewza je Kar. Jar Erben, kotryž runje w tom času pytaše dokłady za swoju bajkownu „Čitanku“, a wěsće je so džakował jenož svojim počaham ze Serbowčanami za cyły rjad typiskich lužiskich bajkow, kiž je do swojeje Čitanki w lěće 1865 (str. 76—94) zarjadował. Při Erbenu so Serbowčenjo wjele zwučowachu w textach narodnych pěsnjow, bajkow a powěsćow, kaž je to w Dženiku prawje zapisane. Tehdom tež do seminaru nimo Fr. Douchi počachu khodźić Josef Kolář a Ad. Patera⁵⁾. Wot lěta 1872 přewza serbske hodžiny Martin Hattala, kiž je je dale wjedł a swoje přispomnjenja dospołnje w Hankowym duchu činił. To bě za Serbowčanow jara wažne, kaž najlěpje pokazuje „přispomnjenje“ w „Dženiku“ z dnja 13. okt. 1. 1872 w kotrymž čitamy:

„Loni, Bohužel, žaneho dohladowarja njemějachmy, kiž by naše prócowanja wjedł, zbudźował a hajił. K. Hornik kiž so přec tak naležnje wo kčěw našeho towařstwa stara derje rozemjo, kajku wažnosć tajki dohladowar za naše młoduške prócowanja ma, běše hižo loni, dokelž bě k. Erben, dotalny protektor towařstwa, wumrěł, k. Hattali, profesorej słowjanskich rěčow na Pražskich wysokich šulach, za nas lubosćiwje lisćik pisał, zo chcył so tutón knjez za nas starać. Tola k. preses Łuscanski, kotrehož so starši (Jakub Skala z Khrósćic) woprašaja, prjedy hač ke knjezej Hattali džěše, to njepřida prajicy, zo ma so k tomu dowolnosć hnadneho k. biskopa wuprosyć. Wotrěčachmy sebi toho dla, z tej naležnosću čakać hač na prózdniny. Nětko je starši na prózdninach dowolnosć dostał a wysokodostojny k. Hórnik nam w bližšim času lisćik pósćele, z kotrymž móhli k. Hattali hić a jemu swoju próstwu předpožić.“

Při přěnim wopyće dnja 10. novembra 1. 1872 wupraji prof. Hattala přede wšěm swoju radosć a džak za jemu dopokazanu dowěru a přilubi wšitku pomoc Serbowčanam. Da sebi potom prajić, kajki je porjad džělawasće „Serbowki“ a při přednošowanju rěčniny hnydom někotre wažne powučěnja poskići. A tak činješe tež w druhej hodžinje. Dokelž Hattala dalokeho puća dla kóždu nježělu

5) Wo serbskich počahach Hanki a Douchi hlej Józ. Páta, Z českeho listowanja J. A. Smolerja, wosebity wotěisć z Čas. Mać. Serb. 1918—19 Budyšin 1919.

do „Serbowki“ přikhadžeć njemóžeše, khodžeše kóždy štwórtk starši k njemu, zo by z nim maćiznu za njedželski přednošk přihotował. W „Dženiku“ z dnja 17. novembra so wo tom piše tole:

„W tydženju wopyta starši k. Hattalu a tu praji k. dohladowař, zo by starši cheył kóždy tydžeń k njemu přińć, zo by wón njetrjebał kóždu njedželu dołhi a wosebje w zymje wobćežny puć (wot Krakowskeje hač na Łužisku wulicu) do našich zhromadźiznow khodźić. Starši to z wjesołosću při wza a dyrbi z čim wjetším džakom spomnić na dobroćiwosć k. dohladowarja, kiž lubosćiwje něšto časa kóždy tydžeń našim naležnosćam wopruje, časa, kotryž mohł na wjele wažniše a wjetše džěla nałožiť: Čim krućiše napominanja za nas wědomiće za tom skutkować, zo bychmy wotpohladanje k. dohladowarja dopjelnili a pokazali, zo tamny čas, kotryž nam přizwoli, njeje zhubjeny był.

Dale da staršemu radu, zo by, štož rozswětlenje a čitanje narodnych pěsni nastupa, cyle knihi wučomcam do rukow njedawał — z blizkich přičinow — ale zo by, štož so jemu najlěpše zda, wuzwolił, wupisał a tak wokoło dał k wotpisanju. Starši budže potajkim nětko kóždy tydžeń (štwórtk) ke k. dohladowarjej khodźić, zo by jemu prajił, što je so poslednju hodžinu činiło a zo by za přichodny přednošk řečnicy wot k. prof. z krótka powučeny był.“

Tak je so tež činiło. A w „Dženiku“ z dnja 27. decembra l. 1872 čitamy wo tom nowe „přispomnjenje:“

„Starši nětko kóždy tydžeń ke k. prof. Hattali khodźi a k. dohladowař postaja to, štož ma so w přichodnej zhromadźiznje noweho wzać. Hač dotal džělachmy hišće po Pfuhlowej řečnicy a k. prof. přida tu a tam wosebje wažne abo pola Pfuhla mjenje dokładnje wuprajene rozwučenja. Mamy nětko słowjeso, najwažniši džěl řeče bliže zeznać. Tu pak njebudžemy so moc Pfuhla dale džeržeć, dokelž je słowjeso wot njeho mjenje derje wobdžělane a wosebje k. profesorej so jara mało spodoba. Tuž chce k. Hattala dobroćiwje Miklošićowu řečnicu słowjanskich řečow staršemu druhdy požčić a je nimo toho tu eksemplar swojeje „Srovnávací mluvnice jasyka českého a slovenského“ nam daril, zo bychmy jeje so džeržo naše słowjeso po jeje pravidlach spóznali. Starši změje potajkim jeje pravidlam našu řeč aplikować, k čemuž budže jemu Miklošićowa řečnica z wustojnym pokazowarjom; dokelž maja tak te přednoški wjacj plaćiwosće hač někajke samostatne džělo,

dowoli sej starši je sobu do „Serbowki“ zapisać. Dale da k. dohladowař radu, zo njebychu připoslucharjo w hodžinje pisali, ale po tej wotpisali.“

Tole přispomnjenje je za nas jara zajimawe a wažne: widžimy z njeho, zo je prof. Hattala Serbowčanam — štož řečninu nastupa — pokazował nowy puć, wosebje hdyž měješe w tych časach tak wobdarjeneho přislucharja kajkiž běše mlody Jurij Libš, sobustaw „Serbowki“ w l. 1874—83 a jeje starši w l. 1877—83. Libš pisaše w tutym času hižo swoju Syntax a přednošowaše ju tež w tydžeńskich zhromadźiznach. Hdyž wón swoju klasisku „Syntax der wendischen Sprache in der Oberlausitz“, wudatu w Budyšinje l. 1887, wěnowaše „Dem Hochwürdigem Herrn, Herrn Martin Hattala, K. K. O. Ö. Professor der slavischen Philologie an der böhmischen Karl-Ferdinands-Universität zu Prag“ jako „Seinem hochverehrten Lehrer in dankbarer Ehrfurcht“, je to najlěpši dopokaz, zo je Hattala k jeho džělu nastork dał a z nim tež hromadže džělał, kaž Libš w zawodnem słowje džakownje hnydom na přenjeje stronje swojeje knihi spomina.

Ale tež ze samsnych dalších zapiskow „Dženika“ so widži, kak wšitcy Serbowčenjo z džakom spominachu na rady Hattalowe, kotryž njechaše jich jara „z teoriju přescěhać a džiwaše hlownje na „praktiske wudospolnjenje w maćeřšćinje na podložku narodnych pěsni“ (zapis z dnja 19. novembra l. 1879). Wo tom, kak Hattala Serbowčanow wjedžeše, rjenje řeči zapis z dnja 7. julija l. 1879.:

„Džensa počesći nas ze svojim wopytom naš wjeleza-službny dohladowař k. prof. Hattala a k. prezes Łusčanski. K. prof. Hattala prašeše so po wšelakich wosebje werbalnych fórmach jeneho po druhim a wukładowaše nam to a druhe, štož bě nam njejasne. Kónc hodžiny napominaše nas, zo bychmy wobstajni wostali a so tak dale prócowali kaž hač dotal, zo bychmy tež wosebje w prózdninach na ludowu řeč prawje kedźbowali, na narodne pěsnje a přisłowa přeco pilnje džiwali, dokelž je to bohaty poklad za našu narodnu zdžělanosć!“

Njeje bjez džiwa, zo běchu Serbowčenjo jara zbožowni, hdyž při składnosći 25 lětneho jubileja Hattaloweho wučer-skeho skutkowanja dnja 29. junija l. 1879 móžachu jemu wosobinsey swoje zbožopřeća wuprajić. „Dženik“ tutoho dnja piše wo tym tole:

„Džensa počesći nas naš wulcy česćeny k. dohladowař ze swojej přitomnosću. Hdyž běchmy k. jubilara powitali

a jemu k tak žadnemu swjedženjej (25 lětneho jubileja wučerškeho skutkowanja) zbožo přeli, měješe sobustaw k. J. Bart přiměrjeny přednošk, kotryž skutkowanje k. jubilara we našim towařstwje a jeho zaslužby wo njo z krótka rozeštaja. — Wysokočesćeny hósć podžakowa so z lubymi słowami a prošeše nas, zo bychmy, kaž běchmy přez swojeho řečnika slubili, Boha lubeho knjeza w modlitwach prosyli, zo by jemu strowotu a mocy na dalše skutkowanje zdžeržał. Po napominanju, zo bychmy tež w prózdninach wosebje so ludoweje řeče přimali, so k. dohladowař z nami rozžohnowa.“

Wo tutom wosławjenju napisa tehdy J. Libš hnydom jara nutrnu rozprawu do julijoweho čisła Lipy Serbskeje, organa Młodoserbow, l. 1878, str. 76—78, hdžež namakamy tež Bartowy jubilejny přednošk.

W duchu Hattalowym džělaše potom „Serbowka“ wšě dalše lěta hač do jeho smjerće l. 1903, kaž z džakom spomina Michał Šewčik w „Stawiznach“ Serbowki na str. 24—25, hdžež piše wo Hattali „bjez kotrehož wulkeje prócy dokładniše wuwučowanje towařstwa njeby lohko snadnje móžne bylo.“ A hdyž Hattala zemrě, njeseštaj Serbowčanaj palmu ze serbskimi seklami na kašć Hattalowy ze samsnej džakownosću a česćownosću, z kajkejž postrowichu jeho při přěnim wopyće w „Serbowcy“ dnja 10. novembra l. 1872⁶⁾.

Tehdy bě hižom z cyła nowy duch w tomle wažnym towařstwje, bě přišla nowa doba nowych zahorjenjow a noweho džěla. Ale wo tom zasy druhdže.

Zo su naši Serbowčenjo pódla čěsku literaturu derje zeznali a tež čěsku řeč nawuknyli, dopokazuja nam wšělake džěla z jich pozdžišeho žiwjenja w jich domiznje.

6) Hlej Jan Wjeńka P. Měrcin Hattala, Čas. Mać. Serb. 57. 1907 str. 59—61.

